

Nummer	Zienswijze	Reactie
OFL-1	<p>Er wordt in de conceptteksten diverse keren verwezen naar economische ontwikkelingen in de visserij, waarbij de periode 2010 – 2015 als uitgangspunt wordt genomen. Dit geeft een vertekend beeld, gezien de veelheid aan ontwikkelingen die op de sector afkomt en daarmee samenhangend het verdienmodel voor veel segmenten wat onder druk staat of zal komen te staan. Ter illustratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het pulsverbod (gefaseerde uitvoering 2019-2021) heeft een negatieve impact op het verdienmodel van de tongvisserij, de financiële pijler waar een groot deel van de regionale visserij-economie en -logistiek op gestoeld is; De garnalenvisserij staat onder druk vanwege de onvoorspelbare markt en wordt extreem hard geraakt door de COVID-19 beperkingen; Bemanningsstekorten lopen op omdat jongeren weinig perspectief zien in de sector; De uitrol van wind op zee alsmede extra natuurgebieden, zal de ruimte om te vissen beperken. <p>Bovenstaande staat nog los van de impact van een mogelijk harde Brexit in de Noordzee en Het Kanaal en de marktverstoring in algemene zin die veroorzaakt is door de COVID-19 pandemie. Waar men in de periode 2010 tot 2015 een stijgende lijn ziet in omzet en resultaat van de aanvoerse sector, lopen de opbrengsten en verdiensten vanaf 2016 terug. Wageningen Economic Research presenteerde afgelopen najaar de cijfers van 2019, waaruit bleek dat 2019 het slechtste jaar sinds 2012 was. De prognose is dat deze daling in omzet en inkomsten de komende jaren aanhoudt.</p>	<p>Onder meer in overweging van deze zienswijze is in het document de tekst van de visserijparagraaf van Hoofdstuk 2 aanzienlijk aangepast. Belangrijke bijkomende reden was ook dat de oorspronkelijke tekst op verschillende punten nog gedateerd was.</p>
OFL-2	<p>In Tabel 1 wordt melding gemaakt van het economisch belang van de Noordzee, waarbij aangegeven wordt dat een groot deel van de economische waarde van de Nederlandse visserij niet is meegenomen omdat de visserij plaatsvindt buiten het NCP. Deze beredenering staat ver af van de realiteit, daar visserij bij uitstek een internationaal karakter heeft en inderdaad buiten het NCP plaatsvindt, maar de aldaar gegenereerde verdiensten een substantiële link hebben met de Nederlandse economie. Het is ondenkbaar dat hier aan voorbij wordt gegaan. Visserijregio's zijn in veel gevallen kwetsbare krimpregio's, waarin werkgelegenheid en regionale identiteit verbonden zijn met de visserijactiviteit van Nederlandse ondernemers, waar de vis dan ook wordt gevangen. Een groot deel van de verdiensten van de Nederlandse luchtvaartmaatschappijen worden gegenereerd buiten het Nederlands luchtruim, desondanks beschouwen wij deze bedrijven ook als onderdeel van onze economie en werkgelegenheid. Waarom voor de visserij een andere redeneerlijn wordt aangehouden is ons niet duidelijk.</p>	<p>In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast.</p>
OFL-3	<p>Uitgaand van het concept KRM-programma van maatregelen (2022-2027) constateren wij dat er diverse malen onterecht sprake is van KRM-maatregelen, terwijl het eigenlijk GVB of Natura-2000 gerelateerde opgaven zijn. Zo wordt in hoofdstuk 3.2 Biodiversiteit (D1) het VIBEG-akkoord benoemd als milieudoel van de KRM, terwijl dit een bestaand akkoord is dat gesloten is als invulling van de Natura-2000 opgave in de Noordzeekustzone. Dit geldt ook voor GMT D1C3 'toename van het aandeel grote vissen in de visgemeenschap (OSPAR beoordelingswaarde)'; een directe afgeleide van het Europees visserijbeheer waarin minimumaansluitingen, quota en gebiedssluitingen gerelateerd worden aan internationaal visserijonderzoek onder de koepelorganisatie ICES. In principe geldt dat er in al deze gevallen enkel verwezen dient te worden naar het Gemeenschappelijk Visserijbeleid en dat de KRM hier los van staat.</p>	<p>De EU-Kaderrichtlijn mariene strategie (KRM), EU-Habitatrichtlijn (HR) en EU-Vogelrichtlijn (VR) staan niet los van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) van de EU. De overwegingen van het GVB geven onder meer aan dat het GVB ertoe moet bijdragen aan een goede milieutoestand zoals bedoeld in de KRM en dat de HR, VR en KRM lidstaten bepaalde verplichtingen betreffende respectievelijk speciale beschermingszones, speciale instandhoudingsgebieden en beschermde mariene gebieden opleggen en dat dat met zich mee kan brengen dat maatregelen moeten worden aangenomen die onder het GVB vallen. Daarnaast geeft artikel 2, lid vijf, onderdeel j van het GVB aan dat een specifiek GVB-doel coherentie is met met name de in artikel 1, lid 1, van de KRM bedoelde doelstelling om een goede milieutoestand te bereiken.</p>
OFL-4	<p>In algemene zin kan opgemerkt worden dat alle visserijgerelateerde maatregelen en doelen een directe link hebben met het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Dit is met name relevant voor de descriptor Biodiversiteit (D1), Commerciële vis en visproducten (D3) en Bodemintegriteit (D6). Wanneer het gaat om toe- of afname of de ruimtelijke verdeling van kwetsbare soorten, elasmobranchen, vissen van een bepaald formaat of jaarklasse of biomassa, dan wordt dit gereguleerd via het GVB, waaronder de Verordening Technische Maatregelen. Deze maatregelen en doelen dienen dan ook in het kader van het GVB getoetst te worden en niet als opgave onder de KRM.</p>	<p>Zie voor de relatie van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid met de KRM ook de reactie op zienswijze 3. Het GVB laat verder onverlet dat ook op grond van de KRM maatregelen kunnen of moeten worden genomen om een goede milieutoestand te bereiken, bijvoorbeeld van elasmobranchen.</p>
OFL-5	<p>Het bereiken van de goede milieutoestand (GMT) voor commerciële vissoorten, waarbij als criteria de visserijdruk en de paaibiomassa gelden wordt ook voorzien via het GVB. Hierbij geldt de kanttekening dat voor de gemengde demersale visserij zoals beoefend in Nederland, complicerende factoren een rol spelen zoals kennisleemten en choke-species in het kader van de aanlandplicht. Van lang niet alle soorten zijn voldoende gegevens en tijdreeksen beschikbaar. Visserijbeheer is, zoals we eerder aangegeven hebben, een internationale kwestie. Het past dan ook niet wanneer er in de aanvullende beleidsopgave bij D3 wordt aangegeven dat lidstaat Nederland zich inzet voor landelijke inpassing van visserijdoelen als onderdeel van de KRM, wanneer deze in Europees verband al onder het visserijbeleid zijn geïmplementeerd.</p>	<p>In overweging van deze zienswijze is in het document in paragraaf 3.4 de tekst over "aanvullende beleidsopgave" aangepast, mede in relatie tot kennisleemten en choke-species. Zie voor de relatie van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid met de KRM ook de reactie op zienswijze 3 en 4. Dit geldt ook voor het willen bereiken van een goede milieutoestand voor onderdelen van KRM-descriptor 3.</p>
OFL-6	<p>De complexiteit en het internationale karakter van visserijmanagement, maakt dat het stellen van visserijgerelateerde nationale doelen in KRM verband bij voorbaat verloren zaak is. Het behalen van een GMT voor D3 valt niet binnen de macht en kracht van een lidstaat op zich, vandaar de noodzaak tot Europese samenwerking op het vlak van visserij.</p>	<p>De in deel 3 van de Mariene Strategie geformuleerde maatregelen hangen voor een belangrijk deel samen met de in deel 1 van de Mariene Strategie (2018) aangegeven huidige milieutoestand, goede milieutoestand, milieudoelen en indicatoren. De noodzaak tot Europese samenwerking op het vlak van visserij wordt onderschreven. Tijdens de actualisatie van deel 1 (voorzien in 2023) kan worden overwogen nadrukkelijker aandacht te schenken aan deze noodzaak.</p>
OFL-7	<p>Naast D3, hebben name D1 en D6 een directe link met visserij, waarbij ook hier geldt dat visserijmaatregelen in het kader van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid genomen dienen te worden en niet in het kader van de KRM. Er is in de omschrijving van de GMT bij D6 sprake van diverse aannames, suggestieve formuleringen en incorrecte associatie. <u>Zo wordt er melding gemaakt van 'substantiële verstoring' zonder specificatie van de onderbouwing hiertoe noch de mate waarin deze verstoring een negatieve impact heeft of niet.</u></p>	<p>In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast. De constatering dat de Nederlandse zeebodem nog steeds substantieel is verstoord is voorzien van een expliciete verwijzing naar paragraaf 3.4.2 van deel 1 van de Mariene Strategie (2018). Die paragraaf geeft aan dat de Fishing Pressure Indicator, zoals geadviseerd door ICES, laat zien dat in 2015 ongeveer 54 procent van de bodem van de (internationale) Noordzee (diepte van 0-200 meter) door de bodemvisserij is verstoord en geeft ook aan dat in vergelijking met de gehele Noordzee het Nederlandse deel meer is verstoord.</p>

Nummer	Zienswijze	Reactie
OFL-8	Er wordt een aantal keer in het document verwezen naar visserijtechnieken en het negatieve effect van sommige tuigen zoals de boomkor. Dit is te algemeen gesteld; de impact van vistuigen en -methodes is sterk afhankelijk van de context waarin zij gebruikt worden en de impactmitigatie middels specifiek visserijmanagement. Zo kan er met een boomkorting zeer duurzaam gevist worden wanneer dit gebeurt op delen van de Noordzee waar de bodemstructuur en het bodemleven relatief ongevoelig zijn voor de impact van visserij. Er kan zelfs sprake zijn van positieve effecten op de biomassa dankzij inzet van de boomkor. Ook leert het micro verspreidingsonderzoek ons meer over de lokale (en beperkte) impact van visserij op de bodemhabitat.	De impact van visserijtechnieken hangt inderdaad af van onder meer het gebied in kwestie en de gebruikte techniek. Eventuele positieve effecten van bodemberoering hoeven echter niet automatisch bij te dragen aan het behalen van specifieke KRM-doelen voor de descriptor D1 of D6. Zo wordt weliswaar verwacht dat kortlevende mobiele soorten baat kunnen hebben bij instabiliteit, maar voor langlevende stationaire soorten wordt dat juist niet verwacht en voor deze laatste categorie staat de goede milieutoestand onder druk, in het algemeen o.a. door bodemberoering (boomkor). Wel wordt het vaststellen van eventuele positieve effecten van bodemberoering mogelijk meegenomen in het monitorings- en onderzoeksprogramma MONS.
OFL-9	Er wordt in de concepttekst melding gemaakt van de Fishing Pressure Indicator. <u>Vanuit VisNed zouden we hier graag meer duiding zien</u> , daar de data verouderd is en er geen rekening gehouden met de ontwikkelingen die de komende jaren te verwachten zijn (nog los van de KRM), zoals extra gebiedssluitingen, verlies van visgronden door windparken en de impact van politieke ontwikkelingen zoals de Brexit. Deze laatste kan de visserijdruk op het Britse continentale plat verminderen, ten koste van de visserijdruk op het NCP wanneer er sprake is van noodgedwongen verplaatsing van activiteit. Hier zal vanuit het GVB op geacteerd moeten worden en maatregelen staan daarmee los van de KRM.	In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast. De tekst over Fishing Pressure Indicator is verduidelijkt door in het Nederlands aan te geven dat dat de "indicator voor visserijdruk" betreft en er is een expliciete verwijzing bij opgenomen naar paragraaf 3.4.2 en de factsheet bij D6C2 en D6C3 in deel 1 van de Mariene Strategie (2018). In die factsheet wordt de indicator uitgebreid toegelicht.
OFL-10	Er moet gewaakt worden voor aannames waarbij een onderbouwing of nulmeting ontbreekt. Dit werkt twee kanten op, enerzijds wordt fysieke schade aan de bodemstructuur door de aanleg van nieuwe windparken, zand en schelpenwinning en landaanwinning gekenmerkt als 'lokaal en relatief gering'. De onderzoeken die dit moeten uitwijzen lopen nog, bovendien moet er rekening gehouden worden met cumulatieve effecten die niet onderschat moeten worden.	Naar de aard en omvang van de genoemde activiteiten kan op voorhand worden gesteld dat de fysieke schade lokaal en relatief gering is, temeer omdat er daarbij ook nog een vergunningplicht geldt en er is voorzien in een m.e.r.-procedure. Verder wordt in paragraaf 3.4.2 van deel 1 van Mariene Strategie (2018) aangegeven dat na ondiepe zandwinning op zee de verdwenen bodemfauna binnen vier tot zes jaar is hersteld. Daarbij wordt verwezen naar een MER-rapport van de Grontmij (2012) over winning van suppletiezand in de Noordzee in de periode 2013-2017.
OFL-11	Ook hier geldt dat de relatieve aandacht voor visserij niet in verhouding staat tot de aandacht voor andere sectoren, met name de uitrol van wind op zee. Windparken hebben mogelijk een groot effect op stromingspatronen en sedimentatie en zijn bovendien een toevoeging van hard substraat op plekken waar dit van nature niet voorkomt. De vraag is of dit ook een aantasting van de natuurlijk integriteit is en wat de gevolgen zijn voor de oorspronkelijke bodemgemeenschappen. Anderzijds wordt bij er ten aanzien van D6 veel aandacht besteedt aan visserij-impact terwijl deze al significant verminderd is in de afgelopen decennia. <u>Toename van de efficiëntie per schip, waarvan melding gemaakt wordt, is te algemeen gesteld en geldt hooguit voor specifieke scheepssegmenten maar zeker niet voor de platvissector.</u>	In het document is de tekst van de visserijparagraaf van Hoofdstuk 2 aanzienlijk aangepast (zie ook de reactie op zienswijze 1). Dat betreft ook de genoemde passage.
OFL-12	Wanneer gestreefd wordt naar verbeterde biodiversiteit of bodemintegriteit geldt dat de nulmeting, de uitgangspositie, belangrijk is. De nulmeting (het referentiekader), ontbreekt in meerdere gevallen, waaronder bij D6T5 'terugkeer en herstel van biogene riffen, waaronder platte oesterbanken'. De situatie waarnaar men terug wenst te keren is een situatie waarin de Noordzee in mindere mate gebruikt werd als dat anno 2020 het geval is. Daarnaast is er sprake van klimaatverandering, zoals terecht in hoofdstuk 1.2 wordt opgemerkt. De fysisch-chemische veranderingen op de Noordzee brengen, naast de invloed van gebruik, veranderingen met zich mee voor de leefgemeenschappen en 'natuurlijke' omstandigheden waarin soorten zich kunnen manifesteren en voortplanten. De wens om terug te keren naar een systeem dat wellicht in de huidige natuurlijke omstandigheden niet gedijt, is een verloren doelstelling op zichzelf.	De betreffende doelstelling is in 2018 door het kabinet vastgesteld middels deel 1 van de Mariene Strategie. Biogene riffen, waaronder platteoesterbanken, zijn een belangrijk veelal ontbrekend element in het Noordzeecosysteem. OSPAR-verdragspartijen, waaronder Nederland, hebben onder meer in relatie tot OSPAR-regio II (i.e. Greater North Sea) recommendations aangenomen over bescherming en/of herstel van vier rifbouwende soorten en/of de habitats die zij vormen, waaronder platte oesters. Al deze soorten/ habitats staan voor onder meer OSPAR-regio II op de OSPAR-lijst van bedreigde of achteruitgaande soorten en habitats. Natuurlijke omstandigheden spelen uiteraard een rol in de mate waarin soorten kunnen voorkomen. Voor bijvoorbeeld platte oesters geeft een IMARES-rapport (2015) echter aan dat, hoewel ook andere factoren belangrijk zijn voor de dynamiek van oesters, de teruggang van platte oesters in de Noordzee voornamelijk het gevolg is geweest van directe bevissing van de oesters en de daarop volgende habitatdestructie door bodemberoerende visserij.
OFL-13	Aangaande pluis merken wij op dat de aanvullende maatregelen gericht zijn op het stimuleren, faciliteren en organiseren van activiteiten gericht plasticvrije alternatieven voor conventioneel pluis. Het zesjarige traject 'VisPluisVrij', waarin gezocht is naar geschikte alternatieven voor pluis heeft echter geresulteerd in doorontwikkeling van bioplastics. Het is van groot belang dat bioplastics, in dit geval in zeewater afbreekbaar pluis, als toegestane en gedragen alternatieven worden erkend, daar de plasticvrije alternatieven die de afgelopen zes jaar zijn getest niet voldoen aan de eisen die het gebruik er aan stelt.	In overweging van deze zienswijze is de term plasticvrij gewijzigd in milieuvriendelijk.
OFL-14	In het kader van verantwoordelijkheden, zouden we graag zien dat verantwoordelijkheid (zoals bij de implementatie van de Single Use Plastics Richtlijnen en de daaruit volgende UPV) worden uitgedrukt als brede verantwoordelijkheid, betrokkenheid en probleemeigenaarschap en niet alleen een financiële verantwoordelijkheid die zich al snel laat vertalen tot afkoop.	De zinnen over de financiële verantwoordelijkheid zijn tijdens de eindredactie van de tekst ingekort. Wel wordt bij de tekst over de toekomstige samenwerking om zwerfvuil vanuit de visserij te verminderen vermeld dat producenten vanuit de SP richtlijn een rol hebben wat betreft inzameling, recycling en bewustwording rondom vistuig (de tekst is niet beperkt tot een financiële rol).
OFL-15	Fishing for Litter verdient specifieke steun en op zichzelf staande waardering. In dit project nemen deelnemende vissers opgevist zwerfvuil mee, doorgaans zo'n 250.000 tot 300.000 kilogram afval per jaar.	In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast. Fishing for litter wordt apart genoemd en toegelicht.

Nummer	Zienswijze	Reactie
OFL-16	In januari 2019 verloor de MSC ZOE 342 containers met inhoud op het NCP. Een groot deel hiervan is geborgen, er is echter ook een keuze gemaakt om 800.000 kilogram resterend afval in zee te laten liggen, waardoor dit afval nu behoort tot de categorie 'marine litter'. Het is te verwachten dat deze afvalstroom de statistieken de komende jaren in ernstige mate zal beïnvloeden, wij zien dit allereerst terug in de statistieken van Fishing for Litter waarbij geconstateerd moet worden dat er in 2019 500.000 kilogram afval is aangeland en de prognose voor 2020 is ook dat de hoeveelheid opgevisst afval de 500 ton passeert. Met oog daarop is de aandacht voor zwerfvuil afkomstig van containerschepen en de aandacht voor het voorkomen en mitigeren van rampen met containerverlies beperkt in het programma van maatregelen. Ook wordt in onvoldoende mate toegelicht op welke wijze er met toekomstige maatregelen rekening wordt gehouden met de 'vervuiling' van de statistieken door MSC ZOE en soortgelijke incidenten. Wanneer maatregelen volgen op cijfers over vervuiling, past het principe 'de vervuiler betaalt' en er moet voor gewaakt worden dat vervuiling die gelieerd is aan containerverlies op het conto komen van de gemeenschap en gebruikers als geheel.	In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast. Het incident van de MSC Zoe en de nasleep wordt in een tekstbox toegelicht.
OFL-17	In het concept "Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee 2022-2027 (deel 3)" wordt meerdere malen het Noordzeeakkoord aangehaald. De Nederlandse Vissersbond heeft het Noordzeeakkoord niet ondertekend net als de andere Nederlandse visserijorganisaties. De belangrijkste argumenten om "nee" te zeggen tegen het Noordzeeakkoord waren, en zijn nog steeds, de (aanstaande) verliezen aan visgebied door het aanwijzen van natuurgebieden (gesloten voor verschillende visserijactiviteiten) naast de ruimte voor windparken die voor visserij al verloren gaat en het te lage bedrag dat is aangeboden voor compensatie aan de visserijsector. De vissector is van mening dat er niet van een Noordzeeakkoord kan worden gesproken wanneer de vissector niet deelneemt aan het akkoord op basis van bovenstaande argumentatie. In het concept "Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee 2022-2027 (deel 3)" wordt meerdere malen gerefereerd aan het Noordzeeakkoord en daaraan verbonden opgaven. Als Nederlandse Vissersbond zijn we van mening dat het niet correct is wanneer de inhoud van het Noordzeeakkoord wordt overgenomen wanneer de visserij daar niet achter kan staan.	Het kabinet ziet het Noordzeeakkoord als een evenwichtig pakket van afspraken dat de strategische opgaven voor de energietransitie uit het Klimaatakkoord, voor natuurherstel en voor een gezonde toekomst voor visserij concreet en langdurig met elkaar in balans brengt. Daarbij wordt rekening gehouden met de belangen van alle gebruikers en belanghebbenden, ook die van de visserij.
OFL-18	In het concept "Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee 2022-2027 (deel 3)" wordt genoemd dat de uitgangspunten voor de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie de ecosysteembenadering en het voorzorgsbeginsel zijn. Er is sprake van een enorme (ruimtelijke) verandering op de Noordzee waarbij in de optiek van de Nederlandse Vissersbond met verschillende maten wordt gemeten. Bestaand gebruik, zoals de beroepsvisserij, dient enorme verliezen op bijvoorbeeld het beschikbare visgebied te accepteren om tot een zogenaamde goede milieutoestand te komen. Deze voorgeschreven veranderingen worden veelal gekoppeld aan het voorzorgsbeginsel. Anderzijds is er sprake van een 'industrialisering' van de Noordzee door de ontwikkeling van windmolenparken op zee. Enorme gebieden (qua oppervlak) worden gereserveerd voor deze vorm van energiewinning. Het heeft er alle schijn van dat deze ontwikkeling aan een ander voorzorgsbeginsel dient te voldoen dan andere gebruikers van de Noordzee. De Nederlandse Vissersbond is van mening dat de ontwikkeling van windparken op zee met een onverantwoord tempo en onverantwoorde ambitie wordt voortgezet zonder dat er voldoende duidelijkheid is over de ecologische gevolgen. Deze ontwikkeling is in onze optiek strijdig met in ieder geval het voorzorgsbeginsel wat een belangrijke bouwsteen is voor de Mariene Strategie en de zorg die we hebben voor het behoud van onze Noordzee. Naast het verlies van visgebied aan windparken kan de visserijsector hard worden geraakt door mogelijke ecologische effecten op de visbestanden op de Noordzee. Graag brengen wij onderstaande rapporten onder uw aandacht: In het Programma Noordzee 2022 – 2027 wordt als doelstelling omschreven dat de Noordzee in de toekomst schoon, gezond en productief is, met een ecosysteem dat optimaal en veerkrachtig functioneert, terwijl het gebruik van de zee duurzaam is. De Nederlandse Vissersbond maakt zich zorgen over in hoeverre deze doelstelling kan worden behaald wanneer de ontwikkeling van windmolenparken op zee in het huidige tempo wordt voortgezet.	De regering is van mening dat Nederland zeer zorgvuldig te werk gaat en dat het voorzorgsbeginsel wordt toegepast door toepassing van de verplichte milieueffectrapportages, het daarvoor gehanteerde Kader Ecologie en Cumulatie (KEC), het Wozep en de mitigerende maatregelen die worden voorgeschreven. De ontwikkelde inzichten worden gebruikt bij de continue verbetering van het KEC. Bij de beoordeling van de effecten op beschermde soorten wordt steeds van het slechtste scenario uitgegaan, als meer gedetailleerde kennis ontbreekt. De toetsing door de onafhankelijke Commissie voor de milieueffectrapportage waarborgt de zorgvuldigheid.
OFL-19	In de paragraaf "visserij" ontbreekt een passage over de reductie van uitstoot die is bereikt door innovatie binnen de sector op het gebied van visserijtechniek maar ook op het gebied van scheepsbouw	In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangepast.
OFL-20	In de paragraaf "visserij" wordt gesteld dat het mogelijk is om aquacultuur toe te passen binnen windparken en natuurgebieden. Deze ambitie wordt al enkele jaren uitgesproken zonder concreet resultaat vooralsnog.	Er lopen pilots in het kader van de CoP Blauwe Economie. Daarnaast zijn in het Noordzeeakkoord afspraken gemaakt over aquacultuur binnen windparken.
OFL-21	In de tabel 1 wordt de toekomstige negatieve economische ontwikkeling geschetst van de visserij. Visserij is hierin te algemeen benaderd. Op welke visserij(en) heeft dit betrekking? Het verzoek om dit specifieker uit te werken. Zou er ook een scenario denkbaar zijn waarbij er sprake is van een positieve economische ontwikkeling? Een win-win situatie waarbij meer ruimte voor de natuur juist ook binnen windparken zou kunnen leiden tot meer visproductie.	De verwachting is dat aquacultuur een nichemarkt blijft en zeker niet voldoende in omvang zal groeien om de vissers die niet meer in de windmolengebieden en de Britse wateren te vissen op te vangen. Mogelijke positieve effecten van 'recruitment' (i.e. de jaarlijkse numerieke aanwas van een populatie met jonge vissen) in windparken is onderdeel van lopend of nog te starten onderzoek, o.a. mogelijk vanuit het monitorings- en onderzoeksprogramma MONS.
OFL-22	Er wordt aandacht besteed aan het bevorderen van de vismigratie middels het instellen van visserijvrije zones rondom kustwerken. De Nederlandse Vissersbond wil benadrukken dat de overheid daarbij onvoldoende rekening houdt met de belangen van de visserijsector, met name vissers die daar rechten hebben voor vaste vistuigen of in grote mate afhankelijk zijn van de visserij nabij deze kunstwerken.	Onder meer in overweging van deze zienswijze is in paragraaf 3.2, onder "geïmplementeerde maatregelen", onder "vissen en inktvissen" de tekst in het document aangepast. Belangrijke bijkomende reden is aanpassing van de tekst aan de inhoud van de brief van de Minister van LNV van 3 juli 2020 over beleidsvoornemens ten aanzien van visserij in de nabijheid van vismigratievoorzieningen bij kunstwerken als stuwen, sluizen en gemalen (kst. 29664, nr. 204). Zoals de brief aangeeft, zullen de implementatie van de nieuwe regelgeving, en de uitwerking en financiering van hieraan verbonden

Nummer	Zienswijze	Reactie
		noodzakelijke nadeelcompensatie en handhaving, samen met het Ministerie van IenW en de waterschappen plaatsvinden.
OFL-23	De positieve ontwikkeling van de populaties grijze zeehond en bruinvis worden genoemd. De visserij trekt hierin vaak een parallel met de verminderde beschikbaarheid van (grote) vis in de kustzone door predatie. Hierover zou iets gezegd moeten worden in het document. Zie ook https://www.nu.nl/binnenland/6024042/recordaantal-zeehonden-in-waddenzee-en-toch-zijn-onderzoekers-bezorgd.html	Zowel de zeezoogdierpopulaties als de commerciële visstanden in de kustzone en Noordzee worden nauwkeurig gemonitord. Dit geeft op dit moment een stabiel en stijgend beeld en geen reden tot zorg.
OFL-24	Er wordt in het document benoemd dat er gekeken gaat worden naar eventuele visserijbeperkende maatregelen. De Nederlandse Vissersbond zal beperkende maatregelen op de Bruine Bank, een belangrijk nog resterend productief visgebied, beslist niet accepteren.	Eventuele visserijbeperkende maatregelen zullen visserijtechnieken betreffen die de te beschermen natuurwaarden schaden. De Bruine Bank is een Vogelrichtlijngebied en daarbij kan worden gedacht aan maatregelen ter voorkoming van bijvangst van vogels als gevolg van gebruik van bijvoorbeeld geankerde kieuwnetten (GNS) en schakelnetten (GTR).
OFL-25	In de laatste zin van de eerste alinea in de paragraaf 'huidige situatie' <u>wordt benoemd dat windmolenparken mogelijk leiden tot meer gebieden die gesloten zijn voor bodem beroerende visserij</u> , wat positief kan uitwerken op de ontwikkeling van benthosgemeenschappen. Deze mogelijke 'positieve' uitwerking zien wij graag nader onderbouwd. Wanneer dat niet kan worden onderbouwd verzoeken we deze aanneming te verwijderen uit het document. Anderszins kan er namelijk ook worden gesteld dat door windmolenparken de ontwikkeling van benthosgemeenschappen nadelig kan worden beïnvloed. Hoe wordt het effect van windmolenparken op benthosontwikkeling geëvalueerd? In de huidige omschrijving wordt kritiek, mogelijk onterecht, te veel bij de visserijsector neergelegd.	In overweging van deze zienswijze is de tekst in het document aangescherpt en wordt nu aangegeven dat de aanleg van windmolenparken kan betekenen dat "een groter oppervlak van de EEZ" zal zijn gesloten voor bodemberoerende visserij, in plaats van "meer gebieden". Het is aannemelijk dat door sluiting voor bodemberoerende visserij er minder verstoring zal optreden (zie ook het antwoord op zienswijze 7) en dat langlevende stationaire soorten daarbij beter kunnen gedijen (zie ook de reactie op zienswijze 8). Tegelijk wordt het inderdaad zinvol geacht de effecten op bodemleven van uitsluiting van bodemberoerende visserij over een voldoende lange tijdsperiode (zie ook de reactie op zienswijze 26) te onderzoeken. De effecten van maatregelen (waaronder visserijbeperkingen) worden onderzocht als onderdeel van het KRM monitoringsprogramma. Inzicht in de effecten van de te nemen visserijmaatregelen wordt verkregen door de monitoring van de benthosgemeenschappen in het kader van het KRM monitoringsprogramma. De monitoring richt zich op een selectie van soorten die in haar geheel indicatief is voor de structuur en functie van de habitats, verstoring door menselijke activiteiten en de mate van herstel. In hoofdstuk 6.3 van de Marine strategie deel 2 wordt hierover uitgebreid toelichting gegeven.
OFL-26	In de eerste alinea van pagina 29 wordt vermeld dat het te vroeg is om de effecten van de (voor)genomen maatregelen te kunnen waarnemen. Vraag: kan er een termijn worden gekoppeld aan de evaluatie van (voor)genomen maatregelen? Wanneer is een periode van sluiting voldoende om maatregelen te evalueren en zo mogelijk te veranderen?	Nadat de voorgenomen visserijbeperkende maatregelen, in het kader van artikel 11 van het GVB in de Natura 2000- en KRM-gebieden, van kracht zijn geworden zal er na een periode van 6 jaar een evaluatie plaatsvinden. De te verwachten termijn voor zichtbaar natuurherstel zal 2-3 KRM-cycli zijn (12-18 jaar).
OFL-27	Er wordt vermeld dat fysieke schade door o.a. nieuwe windparken lokaal is en relatief gering. Kan daarvoor een onderbouwing worden geleverd? Er bestaat (binnen de visserij) angst dat niet alleen binnen het gebied waar het park wordt gerealiseerd schade kan ontstaan.	De fysieke schade waarop wordt gedoeld wordt omschreven in paragraaf 3.7 (D6), onder "huidige milieutoestand", onder "fysiek verlies". De onderbouwing hiervoor is terug te vinden in paragraaf 3.4.2 van deel 1 van de Mariene Strategie (2018) en de factsheet "Ruimtelijke omvang fysiek verlies (D6C1 en D6C4)" daarin. Zie verder ook het antwoord op zienswijze 10.
OFL-28	De volgende bullet is tweemaal weergegeven: Verder zal er een vergroting van de managementzones op de Klaverbank plaatsvinden. Hierdoor wordt het in een aanvullend gedeelte van 552 km2 gesloten voor alle vormen van bodemberoerende visserij. Om deze wijziging door te voeren worden visserij maatregelen conform de artikel 11 procedure uit het Gemeenschappelijk Visserijbeleid aangepast.	De tekst is aangepast.
OFL-29	Laatste bullet 'aanvullende maatregelen': er wordt gesteld dat er een nieuw bodembeschermingsgebied van 653 km2 op de Borkumse stenen komt. Sector is momenteel in gesprek over een aanpassing van dit gebied omdat dit gebied niet conform eerdere afspraken (in VIBEG 2) is ingetekend. Minister LNV heeft ruimte gegeven voor een aanpassing.	De minister van LNV heeft de sector de mogelijkheid geboden om hierover in gesprek te gaan, maar met de kanttekening dat een eventuele aanpassing van de gebiedsgrenzen in overeenstemming met de andere leden van het Noordzeeoverleg moet worden gerealiseerd. Daarbij zal het uitgangspunt zijn dat ook in een eventueel aangepaste versie het totale oppervlak van het nieuwe bodembeschermingsgebied Borkumse Stenen 653 km2 blijft.
OFL-30	Als slotopmerking benadrukken wij dat er onvoldoende wordt gewerkt met meervoudig ruimtegebruik in de huidige toekomstplannen voor de Noordzee. Op het gebied van de ruimtelijke ordening wordt de visserij, (wind)energieontwikkeling en natuur teveel afzonderlijk behandeld waardoor de oudste gebruiker van de Noordzee, de beroepsvisserij, onredelijk wordt belast.	Het Programma Noordzee 2022-2027 beschrijft het beleid omtrent meervoudig ruimtegebruik, namelijk: "Stimuleren van meervoudig ruimtegebruik in windparken ten behoeve van andere vormen van energieopwekking en van aquacultuur. De gedachte van de Duurzame blauwe economie biedt Nederland de kans om hiervoor als maritiem land een concept met wereldwijde impact te ontwikkelen. De Noordzee is bij uitstek een gebied om dit concept gestalte te geven en verder uit te bouwen. Om de Duurzame blauwe economie te realiseren, is een netwerk opgezet van (rijks)overheden, onderzoeksinstituten, ngo's, ondernemers, bedrijven en de CoP (Community of Practice) Noordzee. Deze krachtige (internationale) samenwerking moet gaan resulteren in pilots en uiteindelijk opschaling van initiatieven voor medegebruik binnen de driehoek van transitie voor voedsel, energie en natuur en de realisatie van de Duurzame blauwe economie."

Nummer	Zienswijze	Reactie
OFL-31	<p>Wij vragen u maatregelen concreet (SMART) te definiëren om de effectiviteit te meten. In onze optiek hebben maatregelen een duidelijk doel, zijn meetbaar, met een tijdspad, zodat de vooruitgang en de effectiviteit kunnen worden beoordeeld en de maatregelen kunnen worden aangepast wanneer dat nodig is. In het huidige KRM 3 voorstel zijn de definities over het algemeen kwalitatief, zonder dat er concrete doelen worden gesteld. Dit is nodig om het mogelijk te maken om de vooruitgang duidelijk te meten. In het algemeen is er ook een gebrek aan samenhang binnen dezelfde mariene regio of subregio. De vaststelling van de goede milieutoestand moet meetbaarder, (inter)nationaal samenhangender en ambitieus zijn.</p> <p>Het programma bevat nu veel opsommingen van beleidsstukken en plannen die in een andere context genomen zijn. Zo wordt veelvuldig verwezen naar afspraken in het Noordzee akkoord, echter wat nu ontbreekt zijn concrete acties en een tijdspad die leiden tot de invulling van de afspraken die in het NZA gemaakt zijn.</p> <p>De maatregelen in het plan missen uitleg en laten geen concrete beschrijvingen, doelstellingen en verwachte resultaten zien. Dit maakt het moeilijk om de effectiviteit of relevantie van keuzes te beoordelen. We zouden graag zien dat de maatregelen verder worden uitgewerkt, zodat ze goed kunnen worden geëvalueerd, gemeten, nageleefd en zo snel mogelijk leiden tot het bereiken van GMT.</p> <p>Hetzelfde geldt voor soortenbeschermingsplannen. Ook hierin ontbreekt nu vaak expliciete vermelding van de tijdslijn, de link naar descriptors, de gevolgen van het niet bereiken van GMT, het herbeoordelingsproces en de acties die voor alle maatregelen zullen worden ondernomen. In het KRM deel 3 zou ten minste een samenvatting van de maatregelen binnen het plan (+ tijdspad) opgenomen kunnen worden en een duidelijke verwijzing naar waar het soortenbeschermingsplan (online) beschikbaar is.</p>	<p>Een deel van de maatregelen, waaronder de afspraken die onderdeel zijn van het Noordzeeakkoord, worden in de komende jaren nader uitgewerkt. Over bijvoorbeeld de fasering van de uitvoeringsmaatregelen (visserijbeperkende maatregelen, art. 4.40 van Noordzeeakkoord) en de wijze waarop die worden gehandhaafd, wordt in het NZO op consensus gericht overleg gevoerd.</p> <p>Ten aanzien van de soortenbeschermingsplannen geldt dat in het Noordzeeakkoord is afgesproken dat uiterlijk binnen twee jaar na het sluiten van het akkoord een lijst wordt vastgesteld met soorten waarvoor ook beschermingsplannen worden opgesteld en uitgevoerd, inclusief de tijdlijn waarop de planvorming plaatsvindt.</p>
OFL-32	<p>Voor descriptors waar nu nog geen indicatoren voor zijn vastgesteld vragen wij om een duidelijk stappenplan met tijdspad naar de ontwikkeling van indicatoren. Het blijkt nu dat er een cirkelredenering is ontstaan waarbij er enerzijds kennisleemtes worden aangevoerd om geen indicatoren te ontwikkelen en anderzijds er binnen KRM deel 2 geen monitoring wordt opgenomen omdat concrete indicatoren ontbreken.</p> <p>Juist voor descriptors waar de GMT niet bereikt kan worden omdat er niet genoeg kennis is om de GMT indicatoren op te stellen, is het essentieel dat er 1) met hoge prioriteit onderzoek wordt opgezet om kennislücken te vullen en 2) op basis van het voorzorgsprincipe maatregelen worden genomen om het ecosysteem te beschermen tegen (verdere) achteruitgang. Helaas is de kennisagenda in deze consultatiefase niet toegevoegd en kunnen wij niet beoordelen of de daarin opgenomen onderzoeken afdoende zijn om de openstaande kennisvragen te adresseren.</p>	<p>De ontwikkeling van indicatoren is onderdeel van de Mariene Strategie deel 1 dat in 2024 dient te worden vastgesteld.</p> <p>In de kennisagenda van het programma van maatregelen is bij diverse descriptors aangegeven dat indicatoren, beoordelingsmethoden, drempelwaarden nog ontbreken en dat onderzoek daarvoor moet plaatsvinden.</p>
OFL-33	<p>Om alle belangen op de Noordzee een plek te kunnen geven is een gezond en veerkrachtig ecosysteem vereist. De KRM maakt deze koppeling tussen gebruik en de draagkracht van de Noordzee mogelijk. Daarnaast blijft de KRM van groot belang voor het bereiken van de EU-doelstellingen voor het behoud van de biodiversiteit op zee, die onlangs zijn vastgelegd in de EU-biodiversiteitsstrategie in het kader van de bredere strategie van de European Green Deal, evenals de wereldwijde verplichtingen van de EU in het kader van duurzaam ontwikkelingsdoel 'SDG14: Life Below Water' en vele andere richtlijnen en doelstellingen die Nederland onderschreven heeft. De aangewezen plek om deze ambities en opgaven om te zetten in concrete maatregelen is de KRM deel 3. In het PvM mist een opsomming van de verschillende (internationale) wetgeving en afspraken met een overzicht van hoe Nederland hieraan voorziet te voldoen binnen het PvM. Zo moeten lidstaten op grond van de 'Maritime Spatial Planning Directive' de maritieme ruimtelijke plannen ontwikkelen met het oog op de bevordering van het naast elkaar bestaan en de duurzaamheid van relevante activiteiten en toepassingen. In de tekst van de richtlijn wordt expliciet verwezen naar het KRM en wordt bepaald dat de 'Maritime Spatial Planning Directive' een ecosysteem gerichte aanpak moet hanteren en moet bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen van een goede milieutoestand en tot een zo groot mogelijke coördinatie van de tijdschema's met het KRM. De integratie van de nieuwe richtlijn binnen de KRM is belangrijk om ervoor te zorgen dat de nieuwe ruimtelijke ordening GMT voor relevante descriptors ondersteunt. Net zoals de KRM andere relevante richtlijnen zou moeten omvatten, zou de Maritime Spatial Planning Directive moeten worden opgenomen ter ondersteuning van de samenhang. Daarnaast worden er verwachtingen gedaan van effecten van implementatie van andere wetgeving zoals de implementatie van de SUP richtlijn. Indien de verwachte positieve effecten op zich laten wachten, adviseren wij om de mogelijkheden vanuit het PvM voor het nemen van aanvullende maatregelen te behouden.</p>	<p>Het programma van maatregelen, dat in maart ter inzage wordt gelegd, bevat een bijlage met een overzicht internationale regelgeving en implementatie maatregelen in Nederlandse regelgeving.</p> <p>De integratie van de Richtlijn Maritieme Ruimtelijke Planning (MRP) en KRM vindt plaats in het Programma Noordzee 2022-2027. Het Programma Noordzee bevat zowel het kader om het ruimtegebruik op zee te plannen als maatregelen om een goede milieutoestand van het watersysteem te bereiken.</p>
OFL-34	<p>Veel descriptors vermelden verwachte veranderingen, maar er zijn vaak geen nieuwe maatregelen gepland om de GMT te beschermen of te bereiken. Zie bijvoorbeeld descriptor 7: Hydrografische eigenschappen. De GMT van deze descriptor is bereikt sinds 2012 (in ernstig verstoorde staat). In de tekst wordt nu vermeld dat dit kan worden beïnvloed door de grootschalige bouw van windmolenparken in de komende jaren. De maatregelen binnen deze descriptor zijn afhankelijk van MER's die de effecten van individuele windparken evalueren en welke geen rekening met cumulatieve effecten van andere activiteiten houdt, zoals zandwinning- en suppletie of meerdere windparken in de bredere Noordzee.</p>	<p>Alle ontwikkelingen moeten voldoen aan de eisen van het bestaande wettelijke regime en bij de wettelijke beoordeling daarvan worden ook cumulatieve effecten in de beschouwing betrokken. Omdat er nog veel onbekend is over de cumulatieve effecten van grootschalige aanleg van windparken op zee is dit onderwerp opgenomen in de Kennisagenda Noordzee 2030 (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (2018)). Daarnaast is er het windenergie op zee ecologisch programma (Wozep), waaruit het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) is voortgekomen, dat de randvoorwaarden schetst voor de vergunningverlening voor wind op zee. Cumulatie met zandwinning en suppletie is niet aan de orde. De effecten van zandwinning en suppletie op hydrografische eigenschappen zijn, zeker bij de huidige</p>

Nummer	Zienswijze	Reactie
		grootte volumes en uitvoering, klein en lokaal en niet van een orde dat het invloed heeft op het ecosysteem zoals bedoeld in de KRM.
OFL-35	<p>Er missen nu aanvullende monitoring en maatregelen in het PVM die voorzien hoe de GMT gehandhaafd blijft. Het plan is opgesteld voor de periode 2020-2026, een tijd van grote veranderingen.</p> <p>Verder bevat de huidige KRM deel 3 nog geen visie en maatregelen voor natuurherstel. Ambitie en inzet op actief natuurherstel is een constructieve en positieve manier om dichterbij een schone en gezonde Noordzee te komen. Diverse projecten zoals de schelpdierbank bij de Borkumse Stenen laten zien dat natuur versterkende resultaten binnen enkele jaren zichtbaar zijn. Nu is opschaling en bescherming nodig. De KRM deel 3 is uiterst geschikt om herstelmaatregelen te realiseren, bijvoorbeeld onder D6 en D4. We verzoeken daarom om maatregelen voor actief herstel op te nemen in KRM deel 3.</p>	Deel 2 van de Mariene Strategie (2020) bevat het monitoringsprogramma in relatie tot de in deel 1 (2018) geformuleerde doelen. Daarnaast worden in het Programma Noordzee 2022-2027 voornemens voor natuurherstel en – bescherming worden opgenomen, onder meer t.a.v. platteoesterriffen.
OFL-36	<p>De KRM en haar holistische mariene strategieën bieden een goed kader dat nog steeds niet ten volste wordt benut. Deze kunnen ons helpen bij het monitoren van de gevolgen van de klimaatverandering, het onderzoeken van de beperking van de klimaatverandering en het toepassen van de ecosysteembenadering van de aanpassing aan de klimaatverandering in het mariene milieu.</p> <p>Het KRM is opgezet om een ecosysteem benadering te hanteren die ervoor zorgt dat de (directe en indirecte) cumulatieve druk van menselijke activiteiten niet hoger is dan de niveaus die het vermogen van ecosystemen om gezond, schoon en productief te blijven in gevaar brengen. Dit geldt voor huidige en nieuwe ontwikkelingen. Dankzij het KRM is de ecosysteem benadering een juridisch bindend en operationeel beginsel geworden voor het beheer van het gehele mariene milieu in de EU. Binnen dit plan is er echter nog steeds geen holistisch of cumulatief perspectief en worden descriptor afzonderlijk beschouwd met weinig samenhang. Dit leidt tot problemen nu en binnen de aankomende transitie zoals die zich voordoen op de Nederlandse Noordzee. Effecten van veranderingen in de voedsel-, energie- en natuur transitie zijn op dit moment niet te voorspellen door het voortdurende gebrek aan gegevens, waaronder grootschalige monitoring van de gezondheid van het ecosysteem. Hierdoor ontstaan er kennisleemten omtrent draagkracht van het systeem, effecten van stressoren en ecologische basisfuncties. Dit gebrek aan gegevens leidt ertoe dat er binnen de mariene ruimtelijke ordening in een steeds drukker wordende Noordzee belangrijke beslissingen worden genomen zonder een robuuste kennisbasis. Het is van groot belang dat er vanuit het voorzorgsbeginsel omgegaan wordt met het Noordzee-ecosysteem met een hand aan kraan principe. Nu het MONS-programma (monitoring en onderzoeksprogramma uit het Noordzee-Akkoord) van start is gegaan, wordt het steeds duidelijker hoe weinig we nog kunnen zeggen, laat staan voorspellen, over de gezondheid van het ecosysteem van onze nationale wateren. Hierdoor is onduidelijk of het huidige gebruik binnen de grenzen van het systeem is en hoeveel meer menselijke druk we daarop kunnen uitoefenen zonder de natuur negatief te beïnvloeden. Een kans om hier meer inzicht in te krijgen is door een expliciete koppeling tussen MONS en de KRM te maken. Wij zouden daarom sterk willen benadrukken dat juist de meer holistische descriptor zoals D4, die nu nog in het geheel niet is ingevuld, met spoed voor Nederland worden uitgewerkt.</p>	De zienswijze is een oproep om de holistische descriptor uit te werken. Het is nadrukkelijk de inzet om samen met de Noordzeeakkoordpartners, maar ook in internationaal verband, de beschreven lacunes op te pakken. Juist descriptor D4 betreft een complex vraagstuk waarbij nog veel kennislacunes bestaan. En daarmee zijn aanvullende maatregelen nu nog niet concreet te beschrijven. Deel 3 van de Mariene Strategie zet daar inderdaad op in.
OFL-37	<p>Hoofdstuk 2 van het programma is volledig gewijd en sociaaleconomische belangen op de Noordzee. Het is belangrijk om het ecologische belang niet in isolement te zien, maar het verbaasde ons dat dit hoofdstuk niet direct de koppeling en risico's van de hier genoemde activiteiten op het behalen van de GMT benoemd. Wij zouden u dan ook aanraden dit alsnog toe te voegen voor elk van de in het hoofdstuk genoemde activiteiten.</p> <p>Het concept KRM deel 3 heeft op dit moment een groot hoofdstuk van de economische waarden van de Noordzee door exploitatie, maar geeft onvoldoende krediet aan de ecosysteemdiensten van de natuur in een breder perspectief. Meer dan de helft van de zuurstof die we inademen is afkomstig van mariene organismen, een kwart van de jaarlijkse door de mens veroorzaakte CO2 uitstoot in de atmosfeer wordt geabsorbeerd door mariene wateren en het grootste reservoir van (actively cycled carbon) actief cyclische koolstof op aarde is de oceaan (50 keer groter dan de atmosfeer). De zee levert nog veel meer diensten. Hiervoor geldt: hoe hoger de biodiversiteit des te beter de natuur de ecosysteemdiensten kan verzekeren. Uiteindelijk zijn we allemaal afhankelijk van de gezondheid van de Noordzee. Daarom is het, na het niet bereiken van de GMT in 2020, dringend noodzakelijk om de vooruitgang binnen de KRM te versnellen om de toenemende druk op de Noordzee bij te houden.</p>	In overweging van deze zienswijze is een paragraaf opgenomen over ecosysteemdiensten.

Nummer	Zienswijze	Reactie
OFL-38	<p>De beschermde zeegebieden die reeds een beheerplan hebben (Voordelta, NZKZ) bereiken de GMT doelen niet en de beschermde zeegebieden die nog een beheerplan zullen krijgen zullen naar verwachting ook de doelen niet halen. Het Programma van Maatregelen (PvM) kan hier wat aan doen door meer kansen te creëren voor natuur. In de beheerplannen van beschermde zeegebieden worden weinig tot geen maatregelen voorzien voor bescherming van de soorten en leefgebieden. Hiervoor wordt verwezen naar de soortenbeschermingsplannen. Echter ontbreekt het in de soortenbeschermingsplannen aan concrete maatregelen en worden in die plannen met name kennishiaten benoemd en onderzoeksvragen gedefinieerd. De herziening van KRM deel 3 biedt een uitgelezen kans om maatregelen te integreren en concretiseren. Bijvoorbeeld, in D4 (voedselweb) wordt verwezen naar de beheerplannen van beschermde gebieden. Die beheerplannen deze bevatten weinig tot geen maatregelen en zullen daarom ook niet leiden tot verbetering voor deze descriptor. Een mogelijke maatregel in het PvM voor betere bescherming van voedselwebben in de Noordzee zou de expliciete bescherming van schelpdier riffen zijn aangezien die een cruciale rol spelen in de levenscyclus van veel soorten.</p> <p>Voor de beschermde zeegebieden hebben wij de gereedschapskist in handen om actie te ondernemen: wijs gebieden aan voor actief herstel, zorg ervoor dat de druk in deze gebieden omlaag gaat. Monitor bijvoorbeeld de geluidsdruk en stel een doel dat de druk door onderwatergeluid (D11), in ieder geval in de beschermde zeegebieden die zijn aangewezen voor de bruinvis, omlaag gaat. Voor meer concrete voorbeelden van maatregelen voor beheerplannen zie bijvoorbeeld de input van WWF (via ppt en doc) op de beheerplannen van Doggerbank, Klaverbank en Friese Front. Deze twee bestanden zijn bijgevoegd als bijlage van deze consultatie.</p> <p>De KRM pleit voor een samenhangend en representatief netwerk van beschermde gebieden om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en de veerkracht van het mariene milieu te vergroten, met name wat betreft klimaatverandering, en kan dus richting geven aan de verdere invulling van beschermde gebieden en een ambitieuze natuurbescherming agenda definiëren.</p> <p>De nieuwe EU biodiversiteitsstrategie tot 2030, met haar voorstellen voor de bescherming en het herstel van ten minste 30% de mariene ecosystemen, is een belangrijke mijlpaal in deze richting. Wij vragen dan ook om in het PvM aan te sluiten bij dit plan rekening te houden met regionale beschermde gebieden. Nederland zou hier een coördineren op zich kunnen nemen om de doeltreffendheid te vergroten en te kunnen evalueren.</p>	<p>De opmerkingen en overwegingen in deze zienswijze vormen de onderbouwing van de afspraken van het Noordzeeakkoord. Deze punten (waaronder aanwijzen extra beschermde gebieden en maatregelen bodemberoerende visserij) uit het Noordzeeakkoord, maken al onderdeel uit van deel 3 van de Mariene Strategie en worden ook vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027.</p> <p>De uitwerking van de doelstelling van de beschermde gebieden in het kader van de EU-biodiversiteitsstrategie is nog in ontwikkeling en kan nog niet worden omgezet in concrete maatregelen.</p>
OFL-39	<p>Pagina 12: Grootste sector: Transport, opslag en communicatie??? Moet hier niet productie staan?</p>	<p>De sector Transport, opslag en communicatie is de grootste in termen van toegevoegde waarde. Dat de opmerking slaat op de toegevoegde waarde staat in de tekst aangegeven. Als wordt gekeken naar de productiewaarde, dan geldt inderdaad dat Industrie de grootste sector is. In overweging van deze zienswijze is de tekst aangepast</p>
OFL-40	<p>Pagina 13: Dat we een "tijdelijk" ruimte tekort zullen hebben is wel duidelijk. Uiteindelijk komt er ruimte vrij door afbouw fossiel. Het "tijdelijk" ruimtetekort komt omdat er een faseringsprobleem zit in de transitie van fossiel naar duurzaam wat een extra druk kan geven op de ruimte. Deze loopt dan niet in lijn met de economische ontwikkelingen maar zal voorop lopen. Maar ook de opkomst van een specifieke product waarvan de op en overslag lastig in is te passen in de huidige haven. Voorbeeld hiervan is de grootschalige import van waterstof in de vorm van ammoniak of vloeibare waterstof. Vanwege veiligheidseisen kan dit niet op elke willekeurige locatie worden overgeslagen. Buitengaatsse overslag vóór de Maasvlakte kan dan een serieuze oplossing zijn. Van een derde Maasvlakte, zoals in het rapport staat, is geen sprake! Dus zand hebben we in grote mate niet nodig.</p>	<p>In overweging van deze zienswijze is de volgende tekst toegevoegd: Dit vergt wel de benodigde ruimte. Daarnaast geldt dat vanwege veiligheidseisen grootschalige opslag en overslag van waterstof in de vorm van ammoniak of vloeibare waterstof niet op elke willekeurige kan locatie worden overgeslagen. Buitengaatsse overslag vóór de Maasvlakte kan dan een serieuze oplossing zijn.</p>
OFL-41	<p>H-1.2 -Internationale Context . Naast OSPAR voor o.a. het Noordzee gebied kent de Oostzee de Helsinki Conventie (HELCOM). Recreatievaartuigen uit Nederland varen veelvuldig naar het Oostzeegebied. HELCOM kent een veelheid van onderzoeken en is bezig maatregelen voor te bereiden die een zelfde doelstelling hebben als die genoemd worden voor de KRM. Dit betreft met name acties rond de descriptor 2 (voorkomen van introductie niet inheemse soorten) en 8 (reduceren vervuillende stoffen). Alhoewel het karakter van de zeegebieden grote verschillen kent zijn de problematieken gelijk en is het gewenst dat te ontwikkelen maatregelen zo veel als mogelijk op elkaar zijn afgestemd om onverwachte problemen bij grensoverschrijdend verkeer te voorkomen (b.v. gebruikte stoffen in aangroeiwerende applicaties)</p>	<p>Afstemming tussen OSPAR en HELCOM vindt plaats. Er is bijvoorbeeld een gezamenlijke groep gericht op ballast water en hull fouling.</p>
OFL-42	<p>H-2 -Overige zee-gerelateerde activiteiten in de kustzone- in de tekst wordt gerefereerd aan de aantallen recreatievaartuigen die mogelijk kunnen afnemen danwel toenemen afhankelijk van economische scenario's. Relevant zijn niet de aantallen schepen in Nederland maar de bewegingen van recreatievaartuigen op zee en onze inschatting is dat die blijvend zullen toenemen gelet op de toenemende afmetingen van recreatievaartuigen en daarmee de geschiktheid voor het varen op zee. Met het toenemend aantal schepen dat is uitgerust met AIS zal in de komende jaren een beter inzicht worden verkregen in scheepsbewegingen van recreatie vaartuigen op zee..</p>	<p>In overweging van deze zienswijze is in de tekst opgenomen dat er in de toekomst sprake zal zijn van meer scheepsbewegingen van recreatievaartuigen op zee.</p>
OFL-43	<p>D-2 niet inheemse soorten. Voor recreatievaartuigen is het essentieel dat aangroei van de scheepshuid wordt voorkomen met het oog op het risico van het verspreiden van niet inheemse soorten. Hiervoor zijn effectieve aangroeiwerende applicaties een noodzaak. Dit kent een relatie met de beleidsopgave onder D-8</p>	<p>Nederland is onder meer in de IMO actief om de bestaande richtlijnen te evalueren die toezien op het voorkomen van aangroei van invasieve soorten op schepen, waaronder de in 2012 door de IMO opgestelde richtlijnen voor het minimaliseren van de overdracht van invasieve aquatische soorten als biofouling voor pleziervaartuigen (Guidance for Minimizing the Transfer of Invasive Aquatic Species as Biofouling for Recreational Craft (MEPC.1/Circ. 792)). Onderzoek van het bureau GiMaRIS¹ gaat</p>

¹ Gittenberger, A. (2018). Evaluation of biofouling guidelines in the Netherlands for the control and management of recreational ships' biofouling to minimize the transfer of invasive aquatic species. GiMaRIS report 2018_72. Sassenheim: GiMaRIS. <
http://www.gimaris.com/Portals/3/Gimaris_2019_72_IMO_29nov18.pdf

Nummer	Zienswijze	Reactie
		specifiek in op deze richtlijnen uit 2012. Naast Nederland dragen ook andere IMO-lidstaten bij aan de evaluatie. Of en hoe dit zal leiden tot aanvullende maatregelen voor recreatievaart, is op dit moment niet te zeggen.
OFL-44	D-8 Vervuilende stoffen. Milieudoel D-8T3 (het op regionaal niveau volgen van koper concentraties) heeft reeds geleid tot een verlaging van de kopergehalten in de thans officieel toegelaten aangroeiwerende verfproducten. Recente ervaring leert dat dit aanleiding geeft tot toenemende aangroei waarmee de risico relatie met D-2 wordt onderschreven. Hier wordt onderzoek gedaan naar acceptabele en meer effectieve producten.	<p>Bij de realisatie van de doelstelling voor D2 dienen ook andere randvoorwaarden in acht te worden genomen waaronder die in relatie tot D8. Dit betekent het de voorkeur heeft om bij het willen bereiken van de doelstelling voor D2, te focussen op niet-schadelijke methoden.</p> <p>Het voorzorgsprincipe is als uitgangspunt opgenomen in het Nationaal waterprogramma en de KRW. Dit betekent dat de concentratie van chemische stoffen in water door toedoen van de mens niet mag toenemen en voor stoffen waarvan nog niet aan de KRW normen wordt voldaan moet afnemen. Voor de KRW verontreinigende stoffen in water gelden voor de descriptor D8 voor de kustwateren de volgende doelstellingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het verlagen van de toevoer van vervuilende stoffen die nog niet aan de KRW-normen voldoen, conform het tijdpad van de stroomgebiedbeheerplannen. Concentraties van vervuilende stoffen die al voldoen aan de KRW-normen niet laten toenemen. • Verlagen van de toevoer van zware metalen in het mariene milieu • Het op regionaal niveau volgen van koperconcentraties, nu dit zware metaal wordt ingezet als vervanger voor TBT (OSPAR). • Verminderen van gebruik lood, onder andere in de sportvisserij (KRW) <p>Ter vervanging van TBT is in aangroeiwerende middelen vaak koper toegepast hetgeen heeft geleid tot stijging van de koperconcentraties in water. Nieuwe aangroei werende middelen met minder koper heeft vaak tot gevolg dat nieuwe metalen worden geïntroduceerd met als gevolg dat de emissie van zware metalen niet afneemt. Dit is in strijd met de doelstelling voor D8 voor zware metalen. Ook als nieuwe chemische stoffen worden geïntroduceerd kan dit leiden tot een toename van emissies van overige vervuilende stoffen.</p> <p>Maar er zijn ook niet-schadelijke methoden beschikbaar om aangroei van organismen te verwijderen of te voorkomen. Hierbij kan o.a. gedacht worden aan schoonmaakrobot en bootlift (vermindering contacttijd met water).</p>
OFL-45	D-10 Zwerfvuil Watersporters zijn zich bewust van de noodzaak om vervuiling van het Maritieme milieu te voorkomen. In parallel met de zeehavens is voor de jachthavens een ISO Standaard 13687 ontwikkeld waarin de (minimum) eisen zijn opgenomen voor de opvang van scheepsafval / restanten olie en brandstof / ontvangst van zwartwater en bilgewater/ en gedragsaanwijzingen ter voorkoming van vervuiling van het maritieme mileu. Nederlandse zee jachthavens zijn goed uitgerust.	Interessant om hier kennis van te nemen.
OFL-46	D-11 Onderwatergeluid volstaan wordt met op te merken dat v.w.b. recreatie vaartuigen er op dit moment geen kennis beschikbaar is.	Dat klopt en dit onderwerp is opgenomen als kennisleemte in het KRM programma van maatregelen.